Kell-e nekünk nyelvstratégiai intézet?

Szótárral a Toldit.

Új nyelvstratégiai intézetet alapít a kormány, ám a nyelvészek nagy része szerint nincs rá szükség. Kell-e óvni a magyart? Balázs Géza szerint igen, mert szegényedik a nyelvünk, és lassan már a Toldit is szótárral olvassák a gyerekeink.

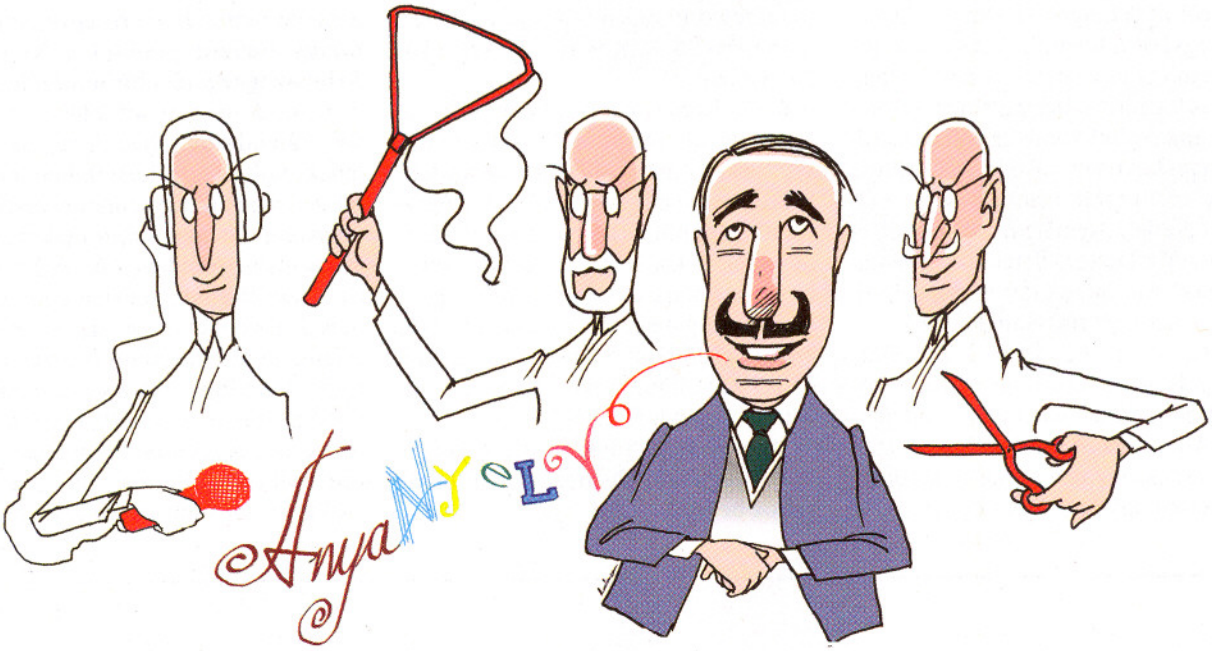

Illusztráció | Léphaft Pál

ÉLŐ ANITA | kultura@hetivalasz.hu

Vajon aggódtak-e eleink nyelvünk állapotáért, amikor először hallottak ilyen borzalmas, idegen szavaktól hemzsegő mondatokat: „Az ikrek a sárga sárban térdelnek a szőlőt gyomlálva?" Tartottak-e az őshazában a csupa ótörök jövevényszó miatt attól, hogy a török nyelvi tenger elnyeli őket, és sosem lesz magyar belőlük? S a honfoglalás után őseink mit szólhattak, amikor már jó magyarosat sem lehetett enni, mert minden tele lett „kecskékkel, galambokkal" meg „kokasokkal", vagyis szláv jövevényszavakkal? A hódoltság korában hány családfő csapta öklét az asztalra, amikor egy „tepsi kajszis pitével" kínálták, ami nagyjából úgy hangozhatott a fülének, mint ma a „júzerek ápdételték a brózerüket a nótbukjukon" mondat, csak éppen nem angol-amerikai, hanem oszmán-török szavakkal?

Hasonló, csupa latin, görög vagy francia eredetű szóból álló, de mégiscsak színmagyar mondatokkal napestig szórakoztathatnánk magunkat *Balázs Géza* tanszékvezető egyetemi tanárral, az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének igazgatóhelyettesével. A Magyar Nyelvstratégiai Intézet megálmodója abban egyetért az intézet felállítását feleslegesnek tartó *Kenesei Istvánnal,* a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének igazgatójával, hogy a jövevényszavak bezúdulása miatt nem kell aggódnunk, mert magyar ragokkal, magyar szórenddel beépítjük őket a nyelvünkbe. A kormány áprilistól mégis új intézetet hoz létre, húsz dolgozóval és évi százmillió forintos költségvetéssel. (Az MTA Nyelvtudományi Intézetében 13 nyelvtörténész dolgozik.) Megvalósulhat tehát Balázs Géza álma, ám az ELTE tanára inkább tűnik rémálmokkal terheltnek, mióta a nyelvstratégiai intézetről szóló határozat megjelent a *Magyar Közlönyben.*

„A tepsi kajszis pite" úgy hangozhatott a hódoltság idején, mint ma a „júzerek ápdételték a brózerüket a nótbukjukon" mondat.

Nyelvnácizmus?

A nyelvésztársadalomban ugyanis többen nyelvnácizmust, mások a nyelv államosítását kezdték emlegetni. A mérsékeltebb bírálatot megfogalmazó Kenesei István szavai is kritikusak, mert a kormány senkivel sem egyeztetett a nyelvészek közül (még Balázs Gé-

zával sem), és kevesebb mint két héttel az intézet kapunyitása előtt nem tudható, kik lesznek a vezetői és munkatársai. Egyelőre az látszik bizonyosnak, hogy Balázs Géza nem kapott felkérést. De még az is lehet: a kormánynak az volt a célja, hogy felrázza a tudományos életet. Az egész társadalmat foglalkoztató nyelvtörténeti vitákban például „vezérszónokot" állítottak a friss Széchenyi-díjas *Honti László* akadémikus személyében, de a hangjuk alig hallatszik az áltudományos hőzöngés hangzavarában. Most viszont szócsaták kezdődtek arról, mi a nyelvészet feladata: előkelő kívülállóként leírni és magyarázni a nyelv folyamatos változását, vagy alakítani is? A nyelvművelők, nyelvvédők az utóbbi – a többi nyelvész által lenézett – álláspontot képviselik. Persze nem könnyű elviselniük, hogy Balázs Géza ismertsége nyelvművelő műsorain keresztül – vagy lapunk szerzőjeként – nagyobb, mint az „elméleti" nyelvészeké. Igaz, Balázs a megengedőbb nyelvőrök közé tartozik, ahogy nagy elődje, *Lőrincze Lajos* is, így ha az intézet felállításával az ő ötlete valósul meg, aligha kell nyelvi komisszároktól tartani.

Elvtársnőkből úrhölgyek

Balázs Géza szerint nagy a zavar a hivatali nyelvben például a nők megnevezése körül. A rendszerváltás (vagyis az elvtársnők eltűnése) óta eltelt 25 év sem volt elegendő arra, hogy kialakuljon a modern gyakorlat. A nőket úgy szólítják meg, mintha egy terméskövekből kifaragott bástya tetején állnának (úrnő) vagy karusszellovaglás közben uszályban intéznék a hivatali ügyeket (úrhölgy). A nyelvművelő szerint az intézet kidolgozhatna egy ajánlást az államigazgatásnak, amit a hivatalos levelekben alkalmaznának, és lassan meghonosodna a nyelvben. Kenesei István nem ellenzi ezt, de úgy gondolja, magától is kiforrja magát a megszólítás kérdése. (Kenesei egyébként a tisztelt szó mögé a nő teljes nevét tenné oda, Balázs Géza viszont az elegáns, de archaizáló úrnő fordulatra hajlik.)

Az intézet ajánlásokat fogalmazhatna meg az angolszász műszaki terminológia átvételével kapcsolatban is. Kenesei szerint ma is megteszik, bár sok teteje nincs, hiszen hiába találták ki a hajlékonylemez kifejezést a floppyra, mára mindkettőt elsodorta az idő. Így a pendrive-ra sem kell magyar szavakat kiötleni, mert lassan ez is eltűnik majd a „felhőben", utóbbi kifejezés pedig eleve magyarul honosodott meg. Balázs vitatja, hogy a meglévő intézmények hatékony segítséget tudnának nyújtani, mert sem az Akadémiának, sem az egyetemeknek nincs energiájuk a hozzájuk hihetetlen mennyiségben érkező felkérésekre, s ha egy idegen kifejezés már meghonosodott, hiába keresnek rá magyar szót.

NYELVI PANASZOK

A Nyelvhelyességi Tanácsadó Testülethez fordulók száma

Forrás: MTA

Kenesei nem érez nyelvvédő hevületet. Az első Orbán-kormány idején létrehozott nyelvi reklámtörvény adta lehetőséggel évről évre kevesebben élnek: 2011-ben még 50, tavaly már csak 32 alkalommal fordultak az általa vezetett bizottsághoz, mely eldönti, hogy a bepanaszolt idegen kifejezés meghonosodott-e már a nyelvünkben. (Ha nem, akkor a kereskedelemben a magyar fordítását is fel kell tüntetni.)

Balázs Géza szerint változtatni kellene az állami intézmények túlságosan terjedelmes elnevezésén is. Példaként a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóságot vagy a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapot említi, amelyet elegendő volna csak Médiahatóságnak vagy Médiaalapnak hívni. A két nyelvész eltérően vélekedik arról is, szükség van-e nyelvvédelemre pusztán azért, mert szűkül a szókincsünk. Még abban sincs egyetértés, szegényedik-e egyáltalán a nyelv. Balázs Géza szerint igen, és példaként a *Toldit* említi, amit a kisdiákok lassan szótárral olvasnak, annyi „idegen szó" van benne.

Kenesei István szerint csak változik a nyelv: egyes kifejezések eltűnnek, mások meghonosodnak, de továbbra is végtelen számú lehetőséget tartalmaz számunkra, nem kell hát aggódnunk. Kár lett volna nyelvhalált kiáltani a német suszter és a szláv hangzású dikics (cipészkés) szó elterjedése miatt, mert most az olcsó kínai cipődömping mindkettőt eltünteti.

Ildiko, Timea, Nora

Kenesei István szerint Magyarországnak nincs szüksége nyelvstratégiára; a magyar nem kis nyelv, mint az észt, mely az orosz árnyékában vergődött sokáig. „Nem hazánkban kell megvédeni a magyart, hanem külföldön" – véli, és felpanaszolja, hogy már az Egyesült Államokban, az Indianai Egyetemen is haldoklik a magyar tanszék. Nyelvünk legnagyobb gondja, hogy sorban zárják be a nagy külföldi egyetemek magyar tanszékei. Nagy-Britanniában például amióta a londoni magyar tanszék megszűnt, nem tudnak kinevelni olyan brit tudósokat, akik idegen nyelvként tanulták volna és terjesztenék nyelvünket, pedig például Cambridge is készen állt befogadni egy magyar professzorátust. Kenesei nem örül a nyelvstratégiai intézetnek, és úgy érzi, a pénzt hasznosabb volna meglévő intézményekre fordítani. Balázs Géza viszont lát tennivalót, s azt kérdi: jól használjuk-e a nyelvünket, ha egy használati útmutatót vagy egy banki szerződést olykor még egy nyelvész sem ért meg?

A viták szükségességét jelzi, hogy változik a nyelvünkhöz való viszonyunk is. Korábban az emigránslét fájdalmas élménye volt, hogy „lehull nevedről az ékezet", mint *Márai Sándor* írja a *Halotti beszédben*. Naplójából tudjuk, hogy sorra járta az amerikai nyomdákat, mert egyikben sem talált ékezetes betűket a névjegyéhez. *Raátz Judit*, az akadémiai Nyelvtudományi Intézet nyelvésze most arról számol be lapunknak, hogy tavaly új jelenségre figyeltek fel: immár azért fordulnak hozzájuk szülők, hogy régi magyar neveket anyakönyveztethessenek ékezet nélkül. Merthogy így szeretnék megkönnyíteni gyermekeik boldogulását – külföldön. ■